

Chapter Title: Skärningspunkten barndomar/antropocen

Book Title: Barndomar i antropocen

Book Subtitle: Idéer om goda barndomar under människans epok

Book Author(s): Hanna Sjögren

Published by: Stockholm University Press. (2023)

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/jj.4449564.4>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This book is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Stockholm University Press is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Barndomar i antropocen*

Kapitel 1. Skärningspunkten barndomar/ antropocen

Världen brinner. I början av pandemisommaren 2020 besökte jag och min då femåriga son den dokumentära utställningen Antropocen, som just då visades på Teknikens och sjöfartens hus i Malmö.¹ Det första som möter oss är utställningsaffischen som föreställer häpnadsväckande stora högar av tjuvjagade elfenben satta i brand. Innan jag läser vad det är som brinner har jag svårt att förstå vad det är. Det ser skevt ut. Inne i utställningslokalen ser vi en film av händelsen. En filmduk med en stor brinnande eld är projicerad på en av väggarna. Min son undrar om han kan känna på elden, eller om den bränns. Vi spenderar nästan hela besöket med att titta på elden. Vi närmar oss elden, vi lyssnar på den, vi funderar på vad som brinner och hur lång tid det tar för den att brinna ner. Efter en stund tröttnar min son och vill gå ut i museishoppen för att köpa något. En leksak eller något att äta. Därefter går vi tillbaka in i den mörka utställningslokalen. Återigen går vi till elden.

Enligt utställningstexten har konstnärerna velat skildra det vi människor som art är ansvariga för men som vi vanligtvis inte ser. Jag funderar på det som skildras genom bilderna och filmerna: människans groteska framfart på jordklotet. Förgängligheten i vår existens som art. Den planet som min son och hans generation ärver. Men för min son är det den fascinerande och uppslukande elden som är utställningens stora behållning. Inte för att

¹ En utställning med foto och film av Edward Burtynsky, Jennifer Baichwal och Nicholas de Pencier. Utställningen visar resultatet av ett projekt där en internationell grupp forskare undersöker om planeten har gått in i en ny epok: Antropocen.

Hur du kan referera till det här kapitlet:

Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*, s. 1–15. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf.a>. Licens: CC BY-NC.

den gestaltar en annalkande apokalyps utan för att den är iögonfallande och fångar hans intresse. Jag förklarar för honom att benen som brinner har suttit på döda djur som inte fick dödas och att det är därför behögarna är satta i brand. Det verkar intressera honom. Jag tvekar inför fortsättningen: Vad är rätt att berätta för ett barn om planetens tillstånd?

I mitt och sonens möte med de brinnande elfenbenen iscensätts den intima relationen mellan barn och natur som löper som en röd tråd genom kultur- och samhällsliv i västvärlden (Halldén, 2011; Sjögren, 2023; Taylor, 2011). Barnets plats i naturen verkar ha fått sig en törn. Idéen om naturen har i och med människans framfart, till följd av industrialiseringen och en accelererande expansion, gått från ren och skyddsvärd till farlig och oberäknelig. Barn kan inte längre släppas lösa för att förverkligas i en oskyldig och god natur (Louv, 2005). Därmed är betydelsen av barndom och vad det just nu innebär att vara barn under förändring. Visserligen präglas alla tider i någon mån av en känsla av förändring och uppbrott i förhållande till det förgångna, men den växande insikten om att människan har satt sin prägel på hela jordklotets yta och att mänskligheten nu är en geologisk kraft bidrar, vill jag hävda, till nya frågor om förhållandet mellan natur och kultur, och om människans ansvar för både utvecklingen av och välbefinnandet för jorden som helhet. I och med de relativt nya insikterna om människans roll på jorden, som jag tar som utgångspunkt i den här boken, finns det skäl att i just vår samtid ställa frågor och rikta den analytiska blicken mot vilka idéer om barndomar som konstrueras inom olika arenor som bidrar till olika bärande kulturella föreställningar om barn och barndomar. I den här boken ligger fokus på tre sådana arenor: politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema.

Idéer om barndomar har varierat över tid beroende på olika historiska, kulturella, sociala och politiska faktorer (Ariès, 1962; Axelsson & Qvarsebo, 2017; Zelizer, 1994). Specifikt har idéer om barndomar och natur ofta sammankopplats med både moraliska och politiska intentioner. I Sverige finns det en stark tradition av att se den goda barndomen som möjlig att förverkliga i just naturen (Halldén, 2019; Sjögren, 2023). När naturen framträder

som en farlig plats som hotar vår arts framtida existens finns det anledning att fråga sig om och hur relationen mellan barn och natur förändrats över tid. Beskrivningar av barndomsminnen i naturen kan exempelvis vara ett sätt att analytiskt komma åt hur idéer om relationer mellan nutid och dåtid bidrar till tidsbundna idéer om kopplingen mellan natur och barndomar (Sjögren, 2023; Sobel, 1990). En utgångspunkt i den här boken är att kartan som representerar relationen mellan barndom och natur möjligen håller på att ritas om eftersom vår uppfattning om dess terräng är förändrad. Nya kartor skapar nya representationer och betydelser för barndomar, vilket påverkar kulturella föreställningar om hur barn bör vara och hur barnuppfostran ska gå till.

Den här boken handlar om att undersöka betydelsen av barndomar under den tidsperiod som föreslagits få namnet antropocen, eller annorlunda uttryckt: människans epok. Bokens blick riktas mot hur barndomar tolkas och förstås av vuxenvärlden i relation till klimat- och miljöfrågor såsom de kommit att förstås inom ramen för antropocen. Hur perioden barndom i människors liv förstås har betydelse för människor – både barn och vuxna. *Bokens övergripande syfte är därför att studera vad som utspelar sig i skärningspunkten mellan barndomar och antropocen på de tre arenor som är i fokus för boken: politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema. Utifrån ett analytiskt fokus på hur vuxenvärlden konstruerar önskvärda barndomar frågar jag också vilka ideala barndomar som framträder på dessa tre arenor.*

I resten av detta inledande kapitel presenterar jag hur begreppet antropocen uppstått och hur det definieras, därefter presenterar jag vilka forskningsfält boken relaterar till, bokens kunskapsbidrag, på vilket sätt studien är avgränsad och till sist argumenterar jag för och försvarar bokens hemvist inom en akademisk, kritisk tradition.

Människans epok antropocen

Begreppet antropocen kommer från geovetenskapen, men har fått spridning till många andra områden, bland annat inom

humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Sjögren & Hofverberg, 2022). Antropocen beskrivs som en tidsepok där den mänskliga arten har satt sin prägel på jordklotets hela yta till följd av ett accelererande utnyttjande av naturresurser. De forskare som föreslagit begreppet menar att antropocen ska ersätta epoken holocen, som pågått under 12 000 år. Den holocena epoken präglades av ett mildt och stabilt klimat på jorden vilket gav förutsättningar för den mänskliga civilisationen att blomstra (Hamilton, 2018). Begreppet antropocen lanserades bland andra av den Nobelprisvinnande atmosfärkemisten Paul Crutzen, som gjorde fenomenet känt i början av 2000-talet. Crutzen (2006) drog slutsatsen att mänskliga aktiviteter har vuxit så mycket att de sammantaget blivit till en betydande geologisk kraft (se även Steffen m.fl., 2007). Antropocen definieras som en geologisk epok karaktäriserad av effekterna av människans aktiviteter på hela jordens geologi och ekosystem vilket även inkluderar klimatförändringar (Waters m.fl., 2016). Även om orsakerna till specifika miljöförändringar fortfarande diskuteras inom forskningen, är de flesta forskare inom naturvetenskapen överens om att jordens klimat förändras och att denna miljöförändring kommer att få allvarliga konsekvenser för vårt vardagsliv. Antropocen beskrivs av vissa forskare som ”ett avbrott” från vilket det inte finns någon återkomst (Hamilton, 2018; Horn & Bergthaller, 2020). Att se mänskligheten som en geologisk kraft bidrar till nya frågor om förhållandet mellan natur och kultur, och om människans ansvar för både utvecklingen av och välbefinnandet för jorden som helhet. Begreppet antropocen har stött på kritik inom humanvetenskapen, framför allt från olika kritiska positioner som lyft fram att det är missvisande att se antropocen som orsakat av hela mänskligheten eftersom det enbart är en mindre del av vår art som levt långt över gränserna för jordens resurser (se till exempel Haraway, 2015; Malm & Hornborg, 2014; Moore, 2017). Humanekologerna Andreas Malm och Alf Hornborg (2014) lyfter till exempel fram att begreppet antropocen riskerar att naturalisera ett naturvetenskapligt narrativ som inte tar hänsyn till kapitalismens centrala roll i att överutnyttja naturresurser och skapa global ojämlikhet.

Även om begreppet antropocen blivit kritiserat och omdiskuterat har det fått stort inflytande, detta blir inte minst tydligt i den forskning som presenteras och analyseras i bokens *Kapitel 3*. Vissa forskare menar alltså att antropocen helt omdefinierar förutsättningarna för vårt tänkande och vår existens: att begreppet erbjuder ett tydligt brott mot det som tidigare varit. Om det är sant att den mänskliga arten genom sin existens har lyckats omdefiniera jordklotets fysiska miljö måste vår art anses exceptionell. Å andra sidan är de processer som nu sägs omskapa jordens yta svåra, troligen omöjliga, att stoppa genom människors annorlunda agerande. Därför behöver människan som art erkänna sig delaktig i och underkasta sig naturens processer. I det avseendet är människan i den antropocena epoken inte längre exceptionell, utan snarare en art bland andra. Det finns alltså fog för att tala om att den antropocena epoken kan innebära nya sätt (för vissa av oss) att vara människa på. Begreppet antropocen signalerar på många sätt att en ohållbar utveckling redan är här och idag innebär en högst påtaglig verklighet för många människor, djur, växter och ekosystem globalt. Devisen om en hållbar utveckling som cirkulerat globalt sedan 1980-talet och Förenta nationernas (FN) Brundtlandkommission är i det här avseendet daterad – den ohållbara utvecklingen är här för att stanna vare sig vi välkomnar den eller ej (se även Sjögren & Hofverberg, 2022). Dagens och morgondagens generationer av barn kommer att få leva med denna verklighet i ännu högre grad än dagens vuxna.

Elisabeth D. Gibbons (2014) vid Harvarduniversitetet i USA har gått igenom internationell forskning om hur klimatförändringarna påverkar barn och barns rättigheter globalt. Hon konstaterar att barn riskerar att dabbas oproportionerligt mycket av klimatförändringarna i jämförelse med vuxna. Barns rätt till liv, hälsa, beskydd, utbildning och att påverka beslut som rör dem försämras vid torka, översvämningar och andra extrema väderfenomen som vi kommer att behöva vänja oss vid i allt större utsträckning. I den här boken sätts därför fenomenet antropocen samman med barndom, en annan typ av period med ett helt annat slags tidsskala, utifrån hur den här epoken kastar ljuset på framtida generationer.

Bokens kunskapsbidrag i förhållande till två forskningsfält

Den här boken ger ett bidrag till två forskningsfält genom att studera skärningspunkten mellan antropocen och barndomar. Forskningsfälten är dels barndomssociologi, dels samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning om miljöfrågor, så kallad grön humanvetenskap.

Inom barndomssociologin förstås barndom som dels en period i varje människas liv, dels en social struktur (Corsaro, 2015; James & Prout, 2015; Jenks, 2005). Barndom som social struktur är ideologiskt och politiskt betydelsefull. Inom fältet har forskare sedan början av 1990-talet tagit sig an forskning om barn och barndom som socialt konstruerade kategorier. Det innebär att gruppen barn ses som en socialt och kulturellt konstruerad kategori, i likhet med andra betydelsebärande kategorier såsom genus, klass och etnicitet. De biologiska och utvecklingspsykologiska förklaringarna till vad ett barn är ifrågasätts inom barndomssociologin till förmån för en mer poststrukturalistiskt inriktad förståelse för att barndomar inte är av naturen givna. Med detta menas att barndomars betydelse formas inom ramarna för specifika samhälleliga och kulturella kontexter (se även Ariès, 1962; Zelizer, 1994). Inom barndomssociologin är barn som politiska subjekt en viktig utgångspunkt och barns liv, erfarenheter, relationer och vardag är centrala för forskare inom fältet (James & Prout, 2015).

Inom fältet används begreppen *varande* och *blivande* för att beskriva två kontrasterande sätt att se på barndomar. I den teoretiska litteraturen görs följande distinktion mellan begreppen: Dels kan perioden barndom ses som synonym med *blivande* ("becoming" på engelska), det vill säga en process som barn går igenom för att bli till som fullständiga och kompletta vuxna människor. Enligt detta synsätt är barn ofullkomliga och barndom ska snarast förstås som processer nödvändiga för att färdigställa produkterna – det vill säga produkter i form av vuxna människor. Dels kan barndomar ses som synonymt med ett *varande* ("being" på engelska), det vill säga som viktiga, fullständiga och värdefulla i sig själva. Enligt detta synsätt ska barndomen ges lika stort värde som andra perioder i livet. Att barndomen bara skulle vara en resa på väg mot fulländning förkastas helt, till förmån för att se barndom

i sig själv som viktig. Flera barndomssociologer har velat problematisera denna skarpa distinktion mellan varande och blivande, för att i stället betona att barndomar präglas – och måste få präglas – av båda sätten att förstå denna period i varje människas liv. Sociologen Emma Uprichard (2008) menar exempelvis att det är betydelsefullt hur det som händer i barns liv idag påverkar deras framtid som vuxna.

Sociologen Nick Lee (2001) beskrev redan för 20 år sedan att barns uppväxt har gått från att präglas av en osäker resa mot ett stabilt vuxenliv till att hela resan inklusive destinationen, vuxenheten, präglas av osäkerhet. Tidigare förståelser av barndom såg denna period i livet som osäker och föränderlig och vuxenlivet som stabilt. Eftersom barndom konstrueras och förstås i relation och i motsats till vuxenlivet ("adulthood" på engelska) innebär den här osäkerheten att dikotomin mellan den oberäkneliga barndomen och det stabila vuxenlivet är bruten. Barndomsresan avslutas inte längre i en ontologisk säker vuxenhet. Lee argumenterar därför för att det skett ett skifte i förståelsen av barndom som en period i livet där det ständigt dyker upp nya osäkerheter. Med anledning av detta skifte förordar han en teoretisk vidareutveckling av barndomssociologin som kan fånga barndomens komplexitet och multiplicitet. Lee vänder sig till franska teoretiker som Bruno Latour, Jacques Derrida, Félix Guattari och Gilles Deleuze som samtliga på olika sätt arbetat med teorier som bryter isär och ifrågasätter tillvaron som enhetlig. I Lees diagnos av samtida barndomar inkluderas förändringar i ekonomiska och sociala strukturer, liksom utvecklingen av informationsteknologi, urbanisering och förändrade medievänor. Vad Lee helt förbisåg för 20 år sedan är dock huruvida miljö- och klimatfrågorna ska räknas in i diagnosen och omformuleringen av samtida barndomar och huruvida dessa frågor bidrar till att omforma betydelsen av barndom. I ett senare verk argumenterar Lee (2013, s. 151 min översättning från engelskan) dock för att barn har en unik möjlighet i egenskap av "kreativa mänskliga resurser" att tänka och agera i relation till klimatförändringar. Miljö- och klimatfrågor i relation till barndom har också tagits upp och diskuterats av bland andra barndomsforskaren Affrica Taylor (2013) som i sina ambitioner att uppdatera barndomsforskningen föreslår ett vidgat begrepp

av barndom med utrymme för icke-mänsklig agens, bland annat genom begreppet ”gemensamma världar” (”common worlds” på engelska). Jag går djupare in på och problematiserar denna optimistiska ambition i *Kapitel 3*, men jag vill nämna den här eftersom Taylors bok trots allt utgör en föregångare när det gäller att föra samman barndomar och antropocen.

Genom att studera de barndomar som framträder på de olika arenor som är i fokus för boken utvecklar jag genom denna studie en vidare förståelse för hur vårt samhälle navigerar i en värld som präglas av accelererande miljöförändringar och vilka slags barndomar som genereras: vilka slags barndomskartor vi nu navigerar efter. För att kunna teoretisera betydelsen av antropocen utgör den gröna humanvetenskapen ytterligare ett viktigt fält som boken förhåller sig till. Den här boken är därför också ett bidrag till det växande forskningsfältet grön humanvetenskap, ett brett fält där humanistiska och samhällsvetenskapliga forskare intresserar sig för kulturella och sociala dimensioner av relationen mellan natur och kultur. Inom grön humanvetenskap står spörsmål om hur miljöfrågor konstrueras och positioneras i samhället i fokus för teorier och analyser. Frågor kring hur relationen mellan natur och kultur skapas och utmanas i olika kontexter är centrala. På engelska kallas detta fält för Environmental Humanities. Tre forskare på fältet, Astrida Neimanis, Cecilia Åsberg och Johan Hedrén (2015, s. 71), menar att kärnan i forskningen inom detta tvärvetenskapliga och mångfasetterade fält är att miljö och natur aldrig bara förstås som något som ”är”, i stället uppfattas natur som något som både skapas och skapar människor och dess aktiviteter. Hur vi människor namnger naturen genom språket har betydelse för hur vi kan förstå och närma oss naturen, men det som händer i naturen, påverkar också oss. Påverkansrelationerna har ingen enkel riktning. Miljöhistorikern Sverker Sörlin (2017, s. 201) skriver att ”[o]rd tänker åt oss” apropå namnet antropocen och hur dess vetenskapliga betydelse breder ut sig och får nya betydelser i nya sammanhang. Det innebär att förståelser av antropocen också skapar förståelser av människan och dess natur. Genom att flytta dessa teoretiska förståelser av naturen och antropocen till barndomsforskningen uppstår nya frågor som undersöks empiriskt i *Kapitel 2-4*, där blicken på barndom undersöks inom

tre olika arenor – politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema – utifrån olika teoretiska ingångar och begrepp med inspiration från fälten barndomssociologi och grön humanvetenskap. I *Kapitel 2* används världsbilder (i form av modernitet, postmodernitet och reflexiv modernitet) för att undersöka politisk klimataktivism genom analyser av Greta Thunbergs tal. I *Kapitel 3* undersöks arenan utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn i form av den internationella forskningsfronten med hjälp av två begreppspar från barndomssociologi (dionysiska och apolloniska barn) och miljöhistoria (människan som antropos och människan som homo). I *Kapitel 4* undersöks barnböcker utifrån begrepp från miljösociologi (dubbla verkligheter) och politisk teori (subjektspositioner). I *Kapitel 5* syntetiseras slutsatserna i de tre empiriska kapitlen och en diskussion förs om vilka barndomar som framkommit genom bokens analyser. Genom att studera de barndomar som framträder i antropocen inom de tre arenor som boken har fokus på bidrar den här studien med kunskap kring hur önskvärda barndomar konstrueras i denna nya epok. Boken är ett bidrag till forskning om relationen mellan barndom och natur. Jag bidrar genom studien med kunskap till fältet dels genom att fokusera på antropocen som fenomen, dels genom mina närläsningar och analyser av materialet från de tre arenor som studeras.

Urval, avgränsningar och fokus på vuxnas blick på barndomar i antropocen

Inom barndomssociologin har barn en privilegierad position och en viktig utgångspunkt är ofta att utgå från att barn ”är värda att studera i sin egen rätt” (James & Prout 1990 citerad i Halldén, 2007). I den här boken frångår jag, främst med inspiration från kritisk maskulinitetsforskning (Gottzén m.fl., 2020) och kritiska vithetsstudier (Nayak, 2007), devisen att utgå från barns perspektiv. I stället intresserar jag mig för hur det vuxna ”vi:et” konstruerar föreställningar om barn. Inom det barndomssociologiska fältet har det på senare tid framförts argument för att ”barnism” (”childism” på engelska) bör kunna utgöra en kritisk och affirmativ

position – likt feminism – för alla som stödjer kampen för att barns rättigheter och perspektiv ska tas tillvara i kunskapsproduktionen och samhället, i större utsträckning än vad som sker idag (Biswas, 2022; Sundhall, 2017; Wall, 2021). Jag sympatiserar visserligen med sådana argument, men väljer i den här studien att i stället fokusera på hur vuxenvärlden konstruerar idéer om goda barndomar eftersom jag vill hävda att vuxnas perspektiv på världen inte problematiseras och synas i sömmarna i tillräckligt stor utsträckning inom fältet. Inom den gröna humanvetenskapen är det vanligt med studier som fokuserar på ideologier, diskurser och meningsskapande inom miljö- och klimatområdet (Bird Rose m.fl., 2012; Neimanis m.fl., 2015). Även om det finns flera studier som fokuserar på hur barn framställs (de Moor m.fl., 2021; Kverndokk, 2020; Morris, 2021), avser jag att komplettera den viktiga forskning som redan gjorts med hjälp av de kritiska perspektiv på konstruktioner av barndom som det barndomssociologiska fältet inspirerat till.

Den gemensamma nämnaren genom bokens kapitel är, som redan nämnts, att vuxnas blickar på barndom skärskådas i relation till den antropocena epoken. I stället för att låta barn tala med förhoppning om att få tillgång till barnets röst har jag valt en annan väg: fokus här är hur vuxnas blickar projicerar och producerar idéer om barndomar i den antropocena epoken. Olika sammanhang som engagerar sig i och definierar barndomar, såsom politisk aktivism, utbildningsforskning och litteratur för barn och unga, har ibland fetischiserat relationen mellan barndom och natur. Jag vill därför utifrån en kritisk analys plocka isär och kritiskt granska vilka bilder av barndomar i antropocen som vuxenvärlden projicerar. Därför har jag gjort det analytiska valet att fokusera på barndomar i antropocen som en projektionsyta för vuxenvärldens drömmar och önskningar.

Analysen av vuxnas blickar på barndomar – och inte barns blickar – menar jag är betydelsefulla för att kunna diskutera de existentiella frågor som ofta omgärdar miljö- och klimatfrågorna både globalt och lokalt. Detta analytiska val ger nycklar till nya insikter genom att sätta in människans epok antropocen i specifika, lokala sammanhang. Analysen med blicken på barndom görs i tre tematiska kapitel som lyfter fram hur barndomar skapas inom olika arenor och på olika nivåer: inom politisk klimataktivism

(med fokus på Greta Thunbergs tal), i utbildningsforskning riktad mot yngre barn (med fokus på hur fältet tagit sig an begreppet antropocen) samt i litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema. Dessa tre arenor är alla med och konstruerar kulturella och bärande föreställningar om barndomar. I det sista kapitlet, *Kapitel 5*, vävs de tre arenorna samman och jag syntetiserar resultaten i en diskussion om vilka önskvärda barndomar som framkommit genom analyserna. Det innebär inte att andra arenor skulle kunnat komma i fråga för analyserna som görs i den här boken. För att möjliggöra närläsningar av textmaterialet från de tre arenor som ingår i studien har jag varit tvungen att göra vissa avgränsningar. Materialet som analyseras inom ramen för boken består av (a) 16 tal av Greta Thunberg, (b) 19 forskningsartiklar samt (c) fem barn- och ungdomsböcker som behandlar klimat- och miljöfrågor. Jag har gjort närläsningar av sammanlagt cirka 1500 sidor. Ett bredare urval än så hade inneburit en annan typ av mindre detaljerade analyser. En avgränsning som jag också gjort är att jag bara studerar sekundärlitteratur, det vill säga jag har inte gjort några intervjuer eller observationer utan hållit mig till tryckta källor som varit lätta att tillgå. En förklaring till urvalet av sekundärlitteratur är att COVID-19-pandemin pågick under perioden jag arbetade med studien, även om det inte är ett vetenskapligt giltigt skäl för urvalet. Denna studie har också begränsningar i tid och har genomförts mellan åren 2019–2021: Materialinsamlingen och analyserna i *Kapitel 2* gjordes under 2019, materialinsamlingen och analyserna i *Kapitel 3* gjordes under 2020 och materialinsamlingen och analyserna i *Kapitel 4* gjordes under 2021. Denna avgränsning speglar materialet som ingår i de olika kapitlen. Trots det begränsade urvalet representerar materialet ändå en viss bredd i relation till bokens övergripande syfte om att studera vad som utspelar sig i skärningspunkten mellan barndomar och antropocen på de tre arenor som är i fokus för boken, utifrån ett analytiskt fokus på hur vuxenvärlden konstruerar önskvärda barndomar. I *Kapitel 2* om politisk klimataktivism ligger fokus på hur och varför vuxenvärlden *tilltalar* av en representant från den ungdomsdrivna miljörörelsen, i *Kapitel 3* om utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn ligger fokus på hur vuxenvärlden *talkar om* barn och i *Kapitel 4* om utvald litteratur för barn i åldrarna 6–12 år med

miljö- och klimattema ligger fokus på hur vuxenvärden *talat till* barn. Dessutom rör sig de tre temana mellan olika geografiska kontexter: I *Kapitel 2* tilltalar den (då) svenska tonåringen Greta Thunberg en internationell publik, i *Kapitel 3* talar ett internationellt forskningsfält om barn och i *Kapitel 4* talar svenska/skandinaviska författare till barn. Därtill spänner materialet över olika åldrar som ingår i barndomen: I *Kapitel 2* är det en tonåring som talar, i *Kapitel 3* är det utbildning för yngre barn som behandlas (barn i åldrarna 0–8 år) och i *Kapitel 4* är det litteratur för barn i åldrarna 6–12 år som är i fokus för analysen. Som barn räknar jag här, i likhet med definitionen i FN:s barnkonvention (1989), alla människor som är under 18 år.

Trots att materialet uppvisar en viss bredd bör det nämnas att min blick på de här frågorna ändå är geografiskt begränsad. Jag analyserar tal från en frontfigur inom den globala klimatrörelsen, internationell forskning publicerad på engelska och slutligen böcker för barn och unga skrivna av skandinaviska författare. I den här boken kan det med andra ord inte göras några anspråk på att ge en heltäckande bild av alla de barndomar som levs i vår antropocena epok. Antropocen kan innebära både att mänskligheten förs samman i vår gemensamma (nya) identitet som planetär kraft, och att våra erfarenheter av de effekter som är satta i rullning kommer att påverka oss mycket olika beroende på var i världen vi befinner oss. Våra liv är både globala och lokala. För kunskapsproduktionen i allmänhet och forskningen i synnerhet innebär det här att vi måste kunna tänka parallellt både utifrån planetära och lokala perspektiv. I den här boken gör jag därför inget anspråk på att erbjuda en fullständig och heltäckande bild av barndomar i antropocen, men med min granskande blick på vuxnas föreställningar om barndomar bjuder jag in till fler undersökningar av hur den antropocena epoken påverkar innebörden och betydelsen av barndomar.

En kritisk ansats som metod: ”Det är okej att inte vara okej”

Det finns en återkommande tendens inom de olika områden som jag analyserar i relation till antropocen att tämligen omgående

ta steget från problem till lösningar. Att hålla hoppet uppe och inte fastna i destruktiva och mörka tankar är ett väldigt starkt imperativ i samtiden av klimatförändringar och andra miljöförstörelser, inte minst i relation till utbildning (se till exempel Ideland, 2018; Sjögren, 2016). Inom den pedagogiska forskningen betonas genomgående barnets handlingskompetens och aktörskap, som ett slags politiskt och moraliskt mantra. Syftet med det angreppssätt som presenteras och används i den här boken är i stället att skapa en motbild till strävan efter lösningar: Jag strävar efter att för en stund kunna dröja mig kvar i hopplöshet och tvivel, jag tror nämligen att det finns något där att hämta för att bättre förstå relationen mellan barndomar och antropocen. Filosofen Mara van der Lugt (2021, s. 415) argumenterar för ett slags pessimismens etik genom att lyfta vikten av att våga se verklighetens svårigheter för att på längre sikt åstadkomma möjlig förändring:

by unsettling us out of our comfort zones and imbuing us with some of the dauntlessness that the pessimists show us by their example, a willingness to sing even of the most terrible things, thereby to open our eyes, thereby to open our hearts.

van der Lugt citerar ett meddelande som hon läst på en parkbänk under hennes arbete med pessimismens ställning i den filosofiska idéhistorien. På det handskrivna meddelandet vid bänken läser hon: "Det är okej att inte vara okej" ("It's ok to not be ok" på engelska) (van der Lugt, 2021, s. 414). Hon använder sedan detta meddelande som en sammanfattning av hennes filosofiska argumentation om att vi behöver skapa utrymme för olika typer av lidanden eftersom de trots allt finns där. Att omedelbart kräva lösningar och optimism kan till och med öka lidandet, menar van der Lugt. Inom kritisk teoribildning har Paul Ricœur (2019) myntat begreppet "misstänksamhetens hermeneutik" ("hermeneutics of suspicion" på engelska) dit han räknade tänkare som Karl Marx, Sigmund Freud och Friedrich Nietzsche, vilka alla på olika sätt undersökt och kritiserat hur för givet tagna konventioner verkar genom ideologi och psyke. Trots det senaste decenniets vurm för postkritiska analyser inom samhällsvetenskap och humaniora (Anker & Felski, 2017; Zamojski m.fl., 2018), där forskare

argumenterat för behovet av att inom de tolkande vetenskaperna röra sig bortom de kritiska traditionerna, vill jag fortsatt påstå att kritiken har en viktig funktion att fylla för att förstå ämnet barndomar i antropocen som står i centrum för denna bok. I förhållande till den existentiella magnitud som rymms inom den antropocena epoken finns det psykologiska skäl att få ge plats åt ”smärta, förlust och sorg” (Randall, 2009, s. 118 min översättning från engelskan) som antagligen kommer vara nödvändiga att hantera för att kunna leva och överleva i en antropocen epok. Dessutom kan kritik utgöra ett viktigt verktyg för att möjliggöra motstånd mot rådande maktordningar. I bästa fall kan kritiska analyser och redskap hjälpa både forskare och studenter inom akademien, och utanför, att kollektivt utmana olika ordningar av symbolisk och institutionell dominans (Di Leo, 2019).

Inte helt olikt van der Lugts argumentation menar filosofen Clive Hamilton (2018, s. 134) att berättelsen om antropocen inte bär ”på något löfte om ett lyckligt slut. Det är inte en berättelse som vi vill tro på utan en som vi är tvingade att acceptera.” Klimatfilosofen Roy Scranton (2019) är inne på samma linje när han hävdar att den mänskliga civilisationen måste lära sig att dö i antropocen. Inom psykologisk forskning påpekas att varken narrativ om att allt är kört eller att allt går att lösa är särskilt hjälpsamma när det gäller att försöka hitta sätt att förhålla sig till livet i antropocen (Randall, 2009). Kanske går det att i det här tillståndet ändå finna tankar som kan bidra med något konstruktivt. Lite tillspetsat kan det här projektet därför beskrivas som ”glädjedödande”, ett begrepp som myntats av den feministiska teoretikern Sara Ahmed (2010). Enligt Ahmeds argumentation utgör den olyckliga glädjedödaren en potentiell politisk motståndsposition som kan flytta perspektivet och granska vad normen om att vi bör vara lyckliga betyder – och framför allt döljer.

Ahmeds analys av att lycka fungerar som ett kraftfullt imperativ i skapandet av det goda och rätta är behjälpligt för att förstå varför lycka (och i någon mån deisen om positivt tänkande) kan betraktas som problematiskt. Ahmed menar att det finns en samhällelig förväntan om att vi ska vara lyckliga enligt en nyliberal definition av begreppet. Samtidigt skapas det hos den lycklige, enligt denna definition, inga incitament för förändring: allt är

ju redan bra som det är. Det är här som glädjedödaren faktiskt kan bidra med viktiga perspektiv på samtiden genom att våga ställa de svåra och pessimistiska frågorna som inte har några givna svar.

Den här boken är alltså skriven inom en kritisk tradition, vilket innebär att jag på ett granskande och prövande sätt belyser skärningspunkten mellan fenomen som många människor i vår del av världen uppfattar som goda: naturen och barndom. I motsats till devisen om att vi behöver behålla vår optimism för att kunna hantera klimatkrisen – och i förlängningen livet i antropocen – behöver vi få dröja kvar i ett pessimistiskt tillstånd. Det är den prövande utgångspunkten i denna bok.

